

Катерина ГАМАЛІЯ

ПЛАНУВАЛЬНЕ РІШЕННЯ САДІВ СЕМІРАМІДИ В КОНТЕКСТІ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ

Стаття демонструє, що сільське господарство та садівництво Давньої Месопотамії досягли надзвичайно високого рівня за умов стародавнього світу. Підкреслено, що сади Месопотамії мали як утилітарний, так і декоративний характер, а найвищим досягненням її садово-паркового мистецтва були висячі сади Семіраміди. Деякі застосовані при їхньому створенні інновації дійшли до наших часів.

Ключові слова: Месопотамія, садівництво, Едем, висячі сади Семіраміди, садово-паркове мистецтво.

© К. ГАМАЛІЯ, 2016

Історія садово-паркового мистецтва починається з глибокої давнини. Садівництво виникло з появою сільського господарства, коли людина, вже не задовольняючись рослинним багатством довкілля, почала спеціально вирощувати поживні рослини та фруктові дерева. В процесі розвитку цивілізації люди побачили сенс у вирощуванні не тільки корисних, а й декоративних рослин. Перші сади, що задовольняли їхні утилітарні та естетичні потреби, з'явилися у Месопотамії, а за часів античності розведення садів стало справжнім мистецтвом. Сад створювався людиною відповідно до її вміння, кліматичних умов та світогляду кожної епохи. В садово-паркових композиціях минулих часів, зразки яких залишилися в рештках матеріальної культури, в живописних та літературних творах, віддзеркалюється трансформація взаємовідношень між людиною та природою. Садово-паркове мистецтво, що демонструє ступінь розвитку культури у кожну історичну епоху, є широким полем діяльності для культурологів. Представляючи синтез кількох видів мистецтв, воно є багатогранною темою і для мистецтвознавчих досліджень.

За останні роки з'явилася чимала низка творів, присвячених означеній проблемі. Серед їхніх авторів є дослідники з країн далекого [22; 21] та ближнього зарубіжжя [18; 6], а також нашої країни [3; 9]. Ними висвітлені загальні проблеми світового садово-паркового будівництва, основні етапи його історичного розвитку, національні та стильові особливості ландшафтного дизайну. Проте навіть такі багатопланові дослідження історії розвитку садово-паркової культури не вичерпують всієї різноманітності її проявів. Її сучасне розуміння потребує нового переосмислення накопичених в цьому напрямі знань.

Розвиток ландшафтного дизайну у сучасному суспільстві сприяв помітному збільшенню уваги до історії садово-паркового мистецтва. Мода на закладання садів спричинила появу значної кількості не тільки наукової, а й науково-популярної літератури та практичних рекомендацій з різних питань садівництва. Формування дизайну садів і парків України вимагає звернення до найкращих зразків садово-паркового мистецтва. Тому поглиблені дослідження генези і розвитку світової садово-паркової культури вітчизняними мистецтвознавцями слід вважати доцільними.

Метою роботи є детальний розгляд історії зародження і розвитку садового мистецтва Месопотамії. Особливу увагу звернено на актуалізацію структу-

ри його найкращого зразку — висячих садів Семіраміди — в умовах сьогодення.

Зазвичай мистецтвознавці, архітектори та ландшафтні дизайнери особливу увагу приділяють історії садово-паркового мистецтва тих країн, на теренах яких склалися широко відомі стилі побудови паркового простору — Китаю, Японії, Італії, Франції, Англії. Проте слід віддати належне внеску в історію світового садівництва і Месопотамії. Її висячі сади сприймаються нині не тільки як зразок відтворення легендарного райського саду, а й як приклад впровадження деяких прийомів ландшафтного дизайну, які застосовуються і сьогодні.

Згідно зі старозавітним описам оточенням первісних людей, Адама і Єви, був райський або едемський сад. Це було найдавніше і найповніше на Землі зібрання фауни і флори, у складі якої однаково комфортно співіснували всі види рослин і тварин. Відомості про прадавні сади можна знайти як у рукописних та друкованих творах, так і у пам'ятках матеріальної культури. Так, перші уявлення про райський сад (Едем) постають з Біблії, всі сюжетні лінії якої зосереджені навколо древа життя та древа пізнання добра і зла, що росли у цьому саду, посажені самим Богом. «І виростив Господь Бог із землі всяке дерево, принадне на погляд і добре для поживи, і дерево життя посеред саду та й дерево пізнання добра й зла» [2, Бут. 2:9]. Древо життя щомісяця приносило плоди, здатні дарувати вічне життя, а листя його мало цілющі властивості. Вживати плоди з древа добра і зла Бог, навпаки, суворо заборонив, і Адам і Єва, які порушили цю заборону, були вигнані з раю. У міфах різних народів зустрічається також архетипічний образ вселенського древа (*arbor mundi*), що постає з такої давнини, коли не було поняття раю і взагалі не існувало релігії.

Образ райського саду неодноразово зустрічається у художній літературі. Есе Френсіса Бекона (1561—1626) «Про сади» (1625) починається зі слів «Всемогутній Бог першим насадив сад». Перу англійського поета Джона Мільтона (1608—1674) належить епічна поема «Втрачений рай» (1667) з описом чудового саду, створеним за біблійними мотивами, право на перебування в якому Адам і Єва втратили через підступи сатани [8]. Мальовничі зображення райського життя існують і у виконанні видатних художників. Один з них, нідерландський ми-

тець Ієронім Босх (бл. 1450—1516), є автором відомого триптиха «Сад земних насолод» (1503), ліва стулка якого представляє райський сад, де Бог створює Єву, а Адам, що знаходиться поряд з деревом добра і зла, зацікавлено дивиться на неї. Звертання до образу саду-раю виявляються у текстах ряду наукових праць, складених як вітчизняними, так і зарубіжними мистецтвознавцями. Так, на думку Д.С. Лихачова, сад «...віддзеркалює світ тільки у його добрій та ідеальній сутності. Тому вище значення саду — рай, Едем» [12, с. 17].

У класичній міфології неодноразово зустрічається опис «золотого віку» як періоду безмежного щасття, коли люди жили безпечно, не знаючи горя і турбот. Античний міф про золотий вік як райський сад отримав новий зміст в образі раю як місця перебування праведників по закінченні їх земного життя, притаманного багатьом релігіям Сходу та Заходу. Тема небесного раю як нагороди за праведне життя на землі менше використовувалась у живописі, ніж відтворення Едему, раю земного. Проте її кардинально розробив геніальний італійський поет Данте Аліґ'єрі (1265—1321) в останній частині «Божественної комедії» (1308—1321). Рай Данте складається з дев'яти сфер, що оперізують Землю. Сім перших сфер відповідають семи планетам згідно з поширеною на той час системою Птолемея: Місяць, Меркурій, Венера, Сонце, Марс, Юпітер, Сатурн. За ними ідуть ще дві сфери: нерухомих зірок та кришталева, і, нарешті, Емпірей — рай небесний, населений блаженними душами [8].

Загальновізнаний дихотомічний характер сприйняття образу «рай» у християнській літературі, іконографії та фольклорі — як місця зародження людини (Едем) та місця перебування праведників після смерті (Емпірей) — С.С. Аверінцев розширює до тріади, вводячи поняття саду як міста, новозавітного Небесного Єрусалиму. Порівняння етимології слів «рай», «сад» та «місто» доводить справедливість такого підходу. Дійсно, слово «парадіз», що староперською мовою означає «сад», перекладається також як «огорожене місце». У слов'янській мові еквівалентність образів «сад» та «місто», притаманна архаїчному мисленню, розкривається у словах «град» (місто) та «вертоград» (сад). «Вони еквівалентні, — констатує С.С. Аверінцев, — як образи простору, «звідусіль огороженого»... і настільки

умиротвореного, укритего, упорядкованого і прикрашеного, обжитого та дружнього людині — у протилежність «темряві зовнішній» [1, с. 364].

Вважалося, що райський, тобто блаженний сад — це ідеал, неможливий у відтворенні смертної, а отже грішної людини. Як зазначив Д.С. Лихачов, ««золотий вік», «золоте дитинство людства» — середньовічний рай — завжди асоціювався з садом. Сад — це ідеальна культура, в якій облагороджена природа ідеально злита з доброю до неї людиною» [13, с. 28]. Проте, незважаючи на всю неможливість створення подібного неймовірно прекрасного саду, в кожен історичну епоху знаходились художники та архітектори, які прагнули, об'єднавши красу природи і майстерність людини, закладати чудові парки, змінюючи їх форму і образну структуру відповідно до конкретної місцевості та історичного моменту [4].

Є підстави вважати, що сама ідея раю, саду богів, зародилася в Шумері, про що йдеться у прадавній шумерській поемі. Як вважає С. Крамер, ця ідея отримала реальне втілення, коли, «...незважаючи на несприятливі природні умови, люди перетворили Шумер у справжній «Сад Едему» [11, с. 91]. Отже перші сади, рукотворні земні Едеми, отримали географічну локалізацію на Давньому Сході. Вони сприймалися наче прохолодні оази, які зрошувала вода (символ благодаті), в оточенні сухих, неродючих пустель. Найдавніше вогнище культури людства, Месопотамія, яку вважають батьківщиною сільського господарства, стала також колицкою садівництва.

Найхарактерніша топографічна особливість Месопотамії (від грецької *Mesopotamia* — поміж рік) — розташування її у долині двох рік — Тигра та Євфрату, через що цю територію називають Двочіччя або Межиріччя. Клімат цього регіону був досить неоднорідний: у середній течії Тигра та Євфрату — континентальний, у нижній — наближений до субтропічного. Водний режим обох річок також був неоднаковий: Тигр — швидка річка з високими берегами — починав розливатися у середині лютого, а до початку липня його води спадали. Розлив Євфрату теж починався у лютому, але проходив повільніше і закінчувався на початку жовтня. Пізній розлив був не такий сприятливий для посіву зернових, як у Давньому Єгипті, до того ж мул, що залишався на полях, мав значно меншу родючість у порівнянні з нільським. Все це ускладнювало роботи по

створенню гідротехнічних споруд, проте жителі Месопотамії успішно вирощували культурні рослини в садах і на полях. І якщо Ірак, що нині займає територію Месопотамії, існує в першу чергу за рахунок нафти, тобто милістю земних надр, то в минулому її мешканці жили з милості великих водних артерій — Тигра та Євфрату.

Месопотамія була багата на зернові культури, які давали врожай раз на рік. Найдавнішим злаком був ячмінь, невибагливий до ґрунту, здатний рости навіть на засолених ділянках. З нього виготовляли борошно, крупу, варили пиво. Вирощувались також пшениця, полба-емер і просо (з якого пекли хліб, варили кашу та пиво). Багаторічним зусиллям давніх агрономів жителі завдячували багатими на білок бобовими культурами — сочевицею, горохом, нутом. Широко застосовувався сезам, з якого отримували масло для їжі, парфумерії та освітлення. Льон вирощувався переважно для отримання волокна; є згадки про спроби акліматизації бавовнику («дерева, що приносить шерсть»). Значного розвитку досягало городнє господарство. Серед городніх культур відомі кілька сортів цибулі, часник, салат, буряк, ріпа, огірок, духмяні трави (кріп, аніс, кардамон, шафран, кмін, коріандр, іссоп, чабрець), цикорій, мак і різні лікарські рослини [15].

Успішно розвивалося садівництво, як корисне, так і декоративне. Плодові сади знаходилися навколо городів, поблизу від іригаційних каналів. Культивували персик, інжир, абрикос, яблуню, грушу, айву, смокву, гранат, мигдаль, маслину, тутове дерево, виноград. Найважливішу роль в економіці відігравала фінікова пальма, що займала у Месопотамії таке ж місце, як оливкове дерево у басейні Середземного моря. Її невибагливість сприяла високій врожайності, плоди мали значну харчову цінність і могли довго зберігатися, використовувались також листя, деревина і навіть кісточка, які у перепаленому вигляді замінювали ковалям вугілля, а у розм'якшеному йшли на корм худобі. Для плодоношення фінікова пальма потребує штучного опилення, яке практикували тут з глибокої давнини. Висока цінність фінікової пальми підтверджується високим штрафом (0,5 міни срібла), який за кодексом Хаммурапі мав сплатити той, хто без дозволу господаря зрубав фінікове дерево.

Зрошувані ділянки землі використовувались для вирощування плодкових садів, а декоративне садівництво практикувалося при палацах та храмах. Ви-

гляд декоративних садів Месопотамії можна встановити із зображень на кам'яних барельєфах асирійських палаців та з текстів на глиняних табличках. З фрагментів віршів, які залишились на клинописних табличках, випливає, що дерева часто висаджувалися для захисту людей від палючих променів сонця. На рельєфних зображеннях, створених асиріянами, зустрічаються пейзажі, що більше нагадують великі парки, ніж сади.

Давні тексти та малюнки свідчать про те, що в Ассирії неодноразово робилися спроби акліматизації рослин. Легенда про народження Саргона I (2316—2261 рр. до н. е.), засновника династії Аккада, розповідає, що перш ніж стати царем, він був садівником, а на третій рік свого царювання вивіз з Каппадокії смокви, виноградну лозу, троянди та інші рослини. Тіглатпаласар I, цар Ассирії бл. 1114—1076 рр. до н. е., похвалявся, що привіз із далеких країн кедр, самшит та інші дерева, яких не було у його попередників. У Британському музеї в Лондоні зберігаються зображення з царського палацу Ашшурбаніпала (бл. 669—633 до н. е.), на яких зустрічаються зображення садів, оточених глиняними стінами. На одному з малюнків у замку Куїунджук Ашшурбаніпал з царицею обідають у саду, і кожен з них у руці тримає квітку — свідчення їх зацікавленості у квітникарстві [16]. Довгий список рослин, датований часом його царювання, вміщує багато назв, зокрема незвичайних фруктових дерев та пахучих рослин. Асирійські сади відзначалися не тільки багатотою флорою, а й фауною: зокрема, у парку царя Саргона, де росло чимало екзотичних дерев, розводили биків, левів, страусів та великих мавп.

Сади при палацах здавна вирощувались в Ассирії і на непридатних для цього місцях. Так, у Німруді Ашшурнацирапал II (883—859 до н. е.) для зрошення саду, в якому росли плодові дерева, кедр, кипарис, а також декоративні кущі і квіти, провів воду з гір. А цар Синахеріб (705—682 рр. до н. е.) наказав вирубати отвори у скельному ґрунті навкруг храму верховного асирійського бога Ашшура у Ніневії, наповнити їх ґрунтом, об'єднати між собою підземними каналами для постачання води і висадити у них дерева. Вода з гір потрапляла до саду через акведук, розташований на арках, і сад, піднятий над поверхнею землі, засаджений деревами та кущами, неначе висів у повітрі.

Вавилонські сади, не менш ніж єгипетські, втілювали архітектурні та релігійні принципи своїх будівників-асиріян. Кубічна основа споруди, її ступінчастість, масштабність, уподібнення природній горі — обов'язкові риси архітектурних споруд Месопотамії, починаючи з шумерської цивілізації. Архітектура храмів Межиріччя, обумовлена особливостями місцевого ландшафту, впливала і на садово-паркову архітектуру. Саме на території Месопотамії з'являється перший в історії терасований парк, так званий сад Семіраміди. Грецькі історики Діодор Сицилійський (бл. 90—30 рр. до н. е.) та Страбон (64/63 рр. до н. е. — 23/24 рр. до н. е.), які ніколи не бачили цього саду, а тільки чули розповіді про нього, оголосили його одним із семи чудес світу [22]. Деякий час його існування вважали легендою. Проте археологічні розкопки виявили рештки саду і розкрили технологію його створення.

В кінці XIX ст. археолог Роберт Кольдевей за дорученням Німецького східного товариства у Берліні розпочав розкопки на березі Євфрату. Витративши 18 років, побудувавши спеціальну залізницю для вивезення каміння та сміття, кінець-кінцем він знайшов залишки фундаменту Вавилонської вежі та захисних мурів, а згодом — фундамент саду із 12 камер та великий колодязь.

У плані сад мав майже правильну форму квадрата зі стороною близько 500 м, загальна площа їх дорівнювала 15 тис. м². Він ріс на чотирьох штучних терасах, розташованих одна над одною сходинками на кшталт піраміди. Трималися тераси на шести масивних аркадах з цегли, і тому наче зависали у повітрі. Загальна висота будови досягала 27 м над рівнем землі. Для сполучення між терасами навкруг опорних колон були споруджені гвинтові східчасті переходи. Внутрішні частини під склепінням були зроблені як гроти, прикрашені фресками та кольоровим камінням і призначені для балів і інших розваг. Тераси з товстих кам'яних плит вкривали шаром очерету, змішаного з асфальтом. Потім йшло два ряди обпаленої цегли, скріпленої гіпсовим розчином. Для того, щоб вода під час поливу не просочувалась з терас, зверху клали свинцеві листи, а вже на них насипали шар ґрунту, такий товстий, що на ньому могли рости великі дерева.

За дендрологічним складом Вавилонський сад принципово відрізнявся від єгипетських храмових та

царських садів. Якщо в Єгипті сади засаджували величними деревами-ендотами, зариваючи під коріння кожного дерева велетенський глечик для утримання вологи, то Вавилонські сади, навпаки, здобули славу завдяки тисячі екзотів з далеких країн усього стародавнього світу. За наказом царя Вавилону Навуходоносора II (605—562 рр. до н. е.) були відібрані і привезені найкрасивіші дерева, кущі та квіти, що росли на берегах Каспійського, Середземного морів та Перської затоки. Окрім екзотичних дерев у Вавилонських садах розквітали небачені квіти, співали дивні птахи. Відкрита Робертом Кольдевеєм гідравлічна система, встановлена всередині зіккрату-саду, вразила не лише німецьких археологів, але й увесь світ. Кожної доби безперервно сотні рабів повертали величезні дерев'яні колеса з причепленими до них шкіряними відрами, піднімаючи воду з Євфрату. По спеціальних трубах, замаскованих у колонах, вона подавалася до найвищої тераси, де знаходився великий басейн, а вже звідти по схилах збігала на нижні уступи, постійно зволожуючи ґрунт. Ступінчастість надавала можливість створити мальовничі штучні струмки та водоспади. Цими ж уступами, велично і небачено живописно для дендрологічного складу Вавилонії, зеленими струменями збігали в'юнкі рослини, зміями сплітаючись і вкриваючи килимами платформи кожної горизонталі. Отже, створення та подальше підтримання висячого саду потребувало певної суми знань з рослинництва та технології [19].

Якщо ідея садів Єгипту — демонстрація надлюдських можливостей жерців і фараонів, то, керуючись історичною легендою, можна уявити зовсім інший ідейний задум садів Семіраміди. До речі, їх належність до асирійської цариці Семіраміди (грецькою *Semiramis*) не має підстав, оскільки ця цариця, справжнє ім'я якої було Шаммурамат, жила у IX ст. до н. е., тобто на кілька століть раніше від появи висячих садів. Мета, з якою вони були збудовані — розважати царицю-іноземку, мідійську царівну Амїїтіс під час війовничих походів Навуходоносора II, її чоловіка. Висячі сади нагадували їй її рідний, гористий та лісистий, багатий на рослинність край. Підтвердження цьому можна знайти у записах, зроблених вавилонським священиком та істориком Беросом, який жив в кінці IV — на початку III ст. до н. е. А місцеві жителі — асиріяни — вбачали у ви-

сячих садах диво-красу, що вільно пливе серед хмар, не маючи опори на землі. Такий сад, скоріше за все, сприймався як аналогія міфологічного прасадку богині Іштар, що, у свою чергу, продовжив ідею божественних дерев із шумеро-аккадської міфології [5].

Існує думка, що зазначені сади не тільки не були призначені Семіраміді, але і назву «висячі» отримали, можливо, через лінгвістичну помилку. Адже грецький глаголі «*kremastos*» має два значення: «висить» та «виступає за...», і останнє з них більше відповідає ступінчастій будові садів. Проте словосполучення «висячі сади» звучить романтичніше, і, мабуть, саме тому воно закріпилося за ними. Останній етап існування висячих садів Семіраміди теж овіяний легендою, яка має, однак, реальну історичну основу. Олександр Македонський, захопивши Вавилон у 331 р. до н. е., зробив його столицею своєї величезної імперії. Згадуючи ліси рідної Македонії, він полюбляв відпочивати у затінку висячих садів, де і помер від тяжкої хвороби. Після його смерті сади прийшли у запустіння, а потім дощі та повені порушили цегляний фундамент, платформи впали на землю і одне з семи чудес світу загинуло. Але пам'ять про висячі сади Семіраміди, подібні до божественного Едему, збереглася протягом тисячоліть, і численні матеріальні та літературні свідчення дають підстави вважати цю пам'ятку вершиною садово-паркового мистецтва.

Проходили століття, і з часом з'ясувалося, що вавилонські садівничі залишили нащадкам не тільки прекрасні спогади, а й деякі конкретні рекомендації в галузі декоративного садівництва. Першою з інновацій, що з'явилися у давньому Вавилоні, було створення садового простору за природно-ландшафтним принципом: рослини низовин висаджувались на нижніх терасах, високогірних ландшафтів — на вищих, саме так, як це буває у природі [7]. Другою інновацією стала організація стаціонарного поливу за допомогою складної мережі труб та механізмів, розташованих під терасами. По суті, тут вперше в історії землеробства був започаткований нині широко розповсюджений метод контейнерного вирощування рослин [10].

Побудова штучних терас, засаджених рослинами, мала місце і в античні часи. У 29 р. до н. е. імператор Август почав зводити мавзолей в Римі, на Марсовому полі, для себе і своїх близьких. Це була бу-

діля висотою 44 м з двох ярусів циліндричної форми, на нижньому ярусі якої, ширшому від верхнього, насипана земля і висаджені кипариси. В 1926 р. мавзолей був розкопаний і реставрований, в такому вигляді він існує і сьогодні.

Серед терасованих садів на теренах України слід назвати бароковий парк італійського типу, збудований в першій половині XVII ст. на замовлення гетьмана Станіслава Конєцпольського в Підгірцях, на Львівщині. Перша тераса парку, на якій розмістився невеличкий партерний сад, прилягала до замку і мала аркаду-підпору. Дві наступні, вкриті зеленими насадженнями, були створені без штучних підпор, в результаті терасування природного схилу. Італійський парк у Підгірцях з часом зазнав руйнації, але може бути відновлений за старими планами та гравюрами [17].

Краще склалася доля так званих «Падаючих садів» Іюла-Белли, за своєю історією і структурою близьких до садів Семіраміди. Карло-Борромео III збудував палац і сад на півночі Італії, на крихітному острові Ізола-Белла, для своєї дружини Ізабелли. Сад у стилі раннього бароко відкрився в 1671 р. і зберігся до наших днів. Він має платформу з десятима терасами: п'ять верхніх — на кам'яних підпорах та п'ять нижніх — на природному схилі. Зверху на штучних терасах насипаний шар ґрунту і висаджені квіти, кущі та дерева. Чудовий парк, що відбивається у водах озера Лаго-Маджоре, є популярним об'єктом сучасного туризму.

Своєрідний тип висячого саду є і в Росії. Збудований у 1764—1773 рр. в Санкт-Петербурзі за наказом Катерини II, він знаходиться на рівні другого поверху, над приміщеннями колишніх стаєнь та манежу і є переходом між Південним та Північним павільйонами Малого Ермітажу. Вегетаційний період в ньому був більш тривалим, ніж в інших садах столичного міста, завдяки розташованим під ним інженерним комунікаціям, що забезпечували підігрів. Відкритий у 2012 р. після реконструкції, він знову доступний для відвідувачів.

На межі XIX—XX ст. різко зменшилась площа землі, що відводилась під приватні володіння, і, відповідно, під сади. В цей період у ландшафтному дизайні яскраво проявився Модерн, що сприяв синтезу усталених традицій та нових тенденцій, і висячий сад, який можна було розміщувати на невеликій ділянці, став чудовим вирішенням проблеми.

В кінці XX ст., коли часто виникала потреба озеленення постіндустріальних ландшафтів, висячі сади знову стали у пригоді. Один із прикладів такого їх використання — сади Променад Планте у Парижі, що простяглися вздовж старої залізниці. Висячі сади живописно чергуються з відкритими ділянками та тунелями, представляючи унікальну концепцію паркового планування.

У XXI ст. ландшафтні архітектори висувають різні пропозиції застосування висячих міні-садів. Так, лондонські архітектори запропонували проект великого будинку, з кожної квартири якого буде вихід у власний міні-садок висячого типу.

Наведені у статті дані дають підставу стверджувати, що прийоми і методи закладання садів, розроблені в давнину, можуть залишатися в арсеналі садівництва впродовж його подальшого розвитку. Так сталося і з висячими садами Семіраміди, форма та значення яких зазнали трансформації впродовж наступних століть.

Висячі сади Вавилону демонстрували владу правителя над людьми та природою, рельєф та рослинність якої він перетворив за своїм бажанням. За часів античності замість досить складної технології штучного терасування почали надавати перевагу використанню натуральних терас природного рельєфу. Штучні та природні тераси античності, а потім і Відродження, мали виключно естетичне значення. В епоху Модерну компактність висячих садів відповідала умовам тогочасного життя, які вимагали поєднання також естетичного та утилітарного значення висячого саду. Висячі сади відповідали вимогам і XX століття, коли науково-технічний прогрес призвів до появи постіндустріальних зон з проблемою їх озеленення. На порозі III тисячоліття посилювалась увага до оптимізації умов життя, одним із можливих шляхів якої є створення висячих міні-садочків у плануванні багатопверхового будинку. Так залежно від зміни характеристики кожної епохи змінювалось естетичне та функціональне призначення висячого саду.

1. Аверинцев С.С. Рай / С.С. Аверинцев // Мифы народов мира. Энциклопедия : 2-х тт. — Т. 1. К.-Я / ред. С.А. Токарев. — Москва : Советская энциклопедия, 1982. — С. 363—366.
2. Библия. Ч. 1. Книга священного писания Ветхого завета. — Москва, 1904. — 714 с.

3. Білоус В.І. Садово-паркове мистецтво: Коротка історія розвитку та методи створення художніх садів / В.І. Білоус. — Київ : Науковий світ, 2001. — 299 с.
4. Гамалія К. Сад — природа, сповнена змісту / Катерина Гамалія // Софія. — 2005. — № 2—3. — С. 112—121.
5. Гнедич П.П. Всемирная история искусств / П.П. Гнедич. — Москва : Современник, 1996. — 493 с.
6. Горохов В. Садово-парковое искусство России / Владислав Горохов, Аркадий Вергунов. — Москва : Белый город, 2007. — 672 с. — (Серия: Русские памятники. Белый город).
7. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: Місце і простір: Монографія : у 2-х тт. / М.Д. Гродзинський. — Т. 2. — Київ : Вид-во Київськ. ун-ту, 2005. — 503 с.
8. Данте А. Божественная комедия / Алигьери Данте ; пер. с итальянского Д.Д. Минаева. — Москва : Белый город, 2005. — 672 с.
9. Жирнов А.Д. Искусство паркостроения / А.Д. Жирнов. — Львов, 1977. — 208 с.
10. Итальянские сады и парки / авт.-сост. Ю.В. Белочкина. — Харьков : Фолио, 2011. — 219 с. — (Приусадебное цветоводство).
11. Крамер С.Н. История начинается в Шумере / Сэмюэл Ной Крамер ; пер. с англ. Ф.Л. Мендельсона ; пер. В.В. Струве. — Москва : Наука, 1965. — 256 с.
12. Лихачев Д.С. Поэзия садов. К семантике садово-парковых стилей / Д.С. Лихачев. — Ленинград : Наука : ЛО, 1982. — 343 с.
13. Лихачев Д.С. Заметки о русском. Природа, родник, родина, просто доброта / Д.С. Лихачев // Новый мир. — 1992. — № 3. — С. 10—38.
14. Мильтон Дж. Потерянный рай / Джон Мильтон ; пер. с англ. Арк. Штейнберга. — Москва : Художественная литература, 1982. — 414 с.
15. Очерки по истории техники Древнего Востока / Лурье И., Ляпунова К., Матъе М. и др. ; под ред. В.В. Струве. — Москва ; Ленинград : АН СССР, 1940. — 352 с.
16. Рандхави М. Сады через века / Мохиндер Синг Рандхави ; пер. с англ. Л.Д. Ардашниковой. — Москва : Знание, 1981. — 243 с.
17. Родічкін І. Старовинні маєтки України / Іван Родічкін, Ольга Родічкіна. — Київ : Мистецтво, 2009. — 384 с.
18. Сокольская О.Б. История садово-паркового искусства / О.Б. Сокольская. — Москва : Инфра-М, 2004. — 347 с.
19. Gamaliya G. Blurring the line between art and science / Kateryna Gamaliya // Book of abstracts of International conference «History of science in practice». — Athens, 2010. — P. 4.
20. Leick G. Mesopotamia. The invention of the city / Gwendolin Leick. — London : Penguin Book, 2002. — 360 p.
21. Majdecki L. Historia ogrodów / Longin Majdecki. — Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe. — Т. 1. — 2007. — 488 s. ; Т. 2. — 2010. — 492 s.
22. Prévot P. Histoire de jardins / Philippe Prévot. — Bordeaux : Sud Ouest, 2006. — 377 p.

Kateryna Gamaliya

THE PLANNING SOLUTIONS OF GARDENS OF SEMIRAMIS IN THE CONTEXT OF LANDSCAPE DESIGN

The paper demonstrates that agriculture and gardening of Ancient Mesopotamia reached considerable level for ancient world. Out is underline that Mesopotamian gardens had as utilitarian as decorative nature and the highest achievements of its landscape art were the Hanging Gardens of Semiramis. Some of the innovations used in the creation have survived for our times.

Keywords: Mesopotamia, gardening, Eden, Hanging Gardens of Semiramis, landscape art.

Екатерина Гамалія

ПЛАНИРОВОЧНЫЕ РЕШЕНИЯ САДОВ СЕМИРАМИДЫ В КОНТЕКСТЕ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНА

Статья показывает, что сельское хозяйство и садоводство Древней Месопотамии достигли чрезвычайно высокого уровня в условиях древнего мира. Подчеркнуто, что сады Месопотамии имели как утилитарный, так и декоративный характер, а высшим достижением ее садово-паркового искусства были висячие сады Семирамиды. Некоторые инновации, примененные при их создании, дошли до наших дней.

Ключевые слова: Месопотамия, садоводство, Эдем, висячие сады Семирамиды, садово-парковое искусство.